

P E T E R W A T S O N

**DEN
GUDLÖSA
TIDSÅLDERN**

Översättning

Öyvind Vågen

Nille Lindgren

fri tanke

2018

I N N E H Å L L

INLEDNING

Saknas det något i våra liv? Är det Nietzsches fel?	11
--	----

DEL ETT

Förkrigstiden: när konsten var viktig

Kapitel 1	Nietzschegenerationen: extas, Eros, excesser	45
Kapitel 2	Livet måste inte gestalta sig på ett bestämt sätt	66
Kapitel 3	Objektens sinnlighet	85
Kapitel 4	Himmelriket: inte en plats, utan en riktning	106
Kapitel 5	Visioner av paradiset: dyrkan av färger, metall, farten och ögonblicket	128
Kapitel 6	Det påstridiga begäret	146
Kapitel 7	Ängeln i vårt anlete	168
Kapitel 8	”Den falska övernaturliga världen”	191

DEL TVÅ

Den ena avgrunden efter den andra

Kapitel 9	Frälsning genom krig	213
Kapitel 10	Bolsjevismens korståg för en vetenskaplig ateism	227
Kapitel 11	Det underförstådda livet och tillvarons regler	250
Kapitel 12	Det ofullkomliga paradiset	270
Kapitel 13	Att leva livet som det verkligen är	291
Kapitel 14	Metafysikens omöjlighet: en vördnad för metapsykologin	309
Kapitel 15	Filosofernas tro	334
Kapitel 16	Nazismens blodsreligioner	351

DEL TRE

Mänskligheten vid och efter timmen noll

Kapitel 17	Efterdyningarnas efterdyningar	371
Kapitel 18	Handlingarnas värme	374
Kapitel 19	Krig på amerikanska och arvsyndens nedgång	395
Kapitel 20	Auschwitz, apokalyps och avsaknad	418
Kapitel 21	”Sluta tänka!”	434
Kapitel 22	Ett visionärt samvälde och livets storlek	459
Kapitel 23	Lyckans överdåd och begränsningar	483
Kapitel 24	Tron på detaljen	502
Kapitel 25	”Vårt andliga mål är berikandet av den evolutionära berättelsen”	525
Kapitel 26	”Det goda livet är det liv som ägnas åt sökandet efter det goda livet”	556

SLUTSATS

Den centrala sunda aktiviteten	593
---------------------------------------	-----

Författarens tack	623
Noter och referenser	625
Register	649

I N L E D N I N G

Saknas det något i våra liv?
Är det Nietzsches fel?

Sommaren 1990 hade författaren Salman Rushdie tvingats hålla sig gömd i över ett år. Anledningen var den fatwa – ett islamskt juridiskt utlåtande – som Irans högste religiöse ledare ayatolla Ruhollah Khomeyni hade gjort den 14 februari 1989. Han hade då sagt: ”Jag informerar världens stolta muslimska folk om att författaren till *Satansverserna*, som är emot islam, Profeten och Koranen, och alla de inblandade i bokens utgivning som var medvetna om dess innehåll, härmed döms till döden. Jag uppmanar alla muslimer att avrätta dem, varhelst de hittar dem.”

Det var, hur man än ser på saken, en oerhörd händelse som bara blev mer fruktansvärd av att Khomeyni gjorde anspråk på att ha överhöghet över världens alla muslimer. Men hur avskyvärt och orättfärdigt hotet än var måste det tas på allvar: Rushdie fick polisskydd och försågs med en skottsäker Jaguar, men behövde själv skaffa sig trygga gömställen. I juli hade polisen föreslagit ytterligare en, mer raffinerad, säkerhetsåtgärd – en peruk. ”Du kommer att kunna röra dig på stan utan att dra uppmärksamhet till dig”, sa de. Londonpolisens skickligaste perukmakare besökte Rushdie och tog med sig en liten tofs av hans hår. Peruken tillverkades och den liknade mest ”ett litet sovande djur” när den anlände ”i sin bruna kartong”. När Rushdie tog på sig peruken tyckte polisen att ”den var fantastisk” och de bestämde sig för att ta den med ”på en promenad”. De körde till Sloane Street i stadsdelen Knightsbridge och parkerade i närheten av det fashionabla varuhuset Harvey Nichols.

När Rushdie klev ur Jaguaren ”vred varenda människa på huvudet och glodde. Många log och flera föll i skratt. ’Titta’, hörde han en mansröst säga, ’det är ju den där jävla Rushdie i peruk’.”¹

Det kunde ha varit en lustig incident om omständigheterna inte hade varit så skrämmande. Rushdie berättar själv historien i sina memoarer, *Joseph Anton* (täcknamnet han använde sig av), som han inte vågade publicera förrän 2012, nästan ett kvarts sekel efter den ursprungliga fatwan.

Och han saknade sannerligen något i sitt liv under dessa svåra år, nämligen det allra dyrbaraste – sin frihet. Men det var inte exakt det som den tyske filosofen Jürgen Habermas hade i åtanke när han skrev sin berömda essä ”Ein Bewußtsein von dem, was fehlt” (Ungefär: ”Insikten om vad som saknas”, 2008). Habermas var också intresserad av religionens inverkan på våra liv, men han avsåg något som kanske inte var mindre dyrbart, men betydligt svårare att sätta fingret på.

Inget ”amen”: existensens villkor och föreställningen om en moralisk helhet

Första gången han började fundera över detta något var under en ”minnesgudstjänst” för den schweiziske författaren och dramatikern Max Frisch i Peterskyrkan i Zürich den 9 april 1991. Frischs partner Karin Pilliod inledde med att läsa upp ett kort uttalande från den döde. Han sa bland annat: ”Vi låter våra närmaste tala, och utan något ’amen’. Jag är tacksam mot Peterskyrkans i Zürich präster ... för att de gett tillstånd till att min kista får stå i kyrkan under minneshögtiden. Askan kommer att strös ut någonstans.” Två av hans vänner höll tal, men ingen präst var närvarande och ingen välsignelse gavs. De flesta av de sörjande hade inte mycket till övers för kyrka och religion. Frisch hade själv bestämt vad som skulle serveras under minnestunden efter ”gudstjänsten”.

Långt senare (år 2008) skrev Habermas att han vid tiden för ceremonin inte hade tyckt att den var egendomlig, men att han med åren kom fram till att formen, platsen och de ingående momenten *var* besynnerliga. ”Det är uppenbart att agnostikern Max Frisch, som avfärdade alla tros-

bekännelser, insett att ickereligiösa begravningsseder var svårhanterliga och att han genom valet av plats offentligt tillkännagav att den upplysta moderna tiden inte hade lyckats hitta något passande förfarande som kunde ersätta det religiösa sättet att handskas med den slutgiltiga *rite de passage* som avslutar livet.”

Och detta mer än hundra år efter det att Nietzsche förkunnade att Gud var död.

Habermas använde händelsen – Frischs minnesceremoni – som utgångspunkt för ”Ein Bewußtsein von dem, was fehlt”. I sin essä följer han idéutvecklingen från axaltiden (800 – 200 f.Kr.) till modern tid och hävdar att ”klyftan mellan sekulär kunskap och uppenbarad kunskap visserligen inte kan överbryggas”, men att det faktum att de religiösa traditionerna är en ”icke uttömd kraft”, eller inte var det 2008, måste innebära att de bygger mer på förnuftet än de sekulära kritikerna vill erkänna. Vidare menar han att detta ”förnuft” står att finna i det religiösa framhållandet av vad han kallar ”solidaritet”, föreställningen om en ”moralisk helhet”, en värld av kollektivt bindande ideal, ”föreställningen om Guds rike på jorden”. Det är detta, menade han, som kontrasterar så framgångsrikt mot det sekulära förnuftet och ger den svårhanterliga insikten om att något saknas. Han menar att de stora monoteistiska religionerna i själva verket har hämtat många idéer från antikens Grekland – både Aten och Jerusalem – och att de bygger sin dragningskraft lika mycket på grekiskt förnuft som på tro: detta är en förklaring till att de har levt vidare.

Habermas är en av de mest uppslagsrika, egenartade och provokativa tänkarna efter andra världskriget. Liknande idéer på just det här området finns även hos hans amerikanska samtida, Thomas Nagel och Ronald Dworkin. I sin essäsamling *Secular Philosophy and the Religious Temperament* (2010) uttrycker Nagel saken så här: ”Existensen är något kolossalt och det dagliga livet, så oundgängligt det än är, verkar vara en otillräcklig reaktion på den, ett medvetandets misslyckande. Det låter som en grov överdrift, men det religiösa temperamentet betraktar det blott mänskliga livet som otillräckligt, som en partiell blindhet för, eller ett förkastande av, vår existens villkor. Det begär något som är mer omfattande utan att veta vad det skulle kunna vara.”